

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№4

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 781 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 7-aprelda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Viktorovna, Candidate of Economic Sciences (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Цифровизация социально-трудовых отношений: вызовы и перспективы для работников	18
Абдумухтаров Анваржон Акрамжонович	
O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan soliq to'lovchi yuridik shaxslarning iqtisodiy faoliyatini rag'batlantirish masalalari.....	26
To'xtaboyev Nuriddin Isomiddin o'g'li	
Ecotourism in Protected Areas: A Literature Review.....	32
Ismoilova Maftuna Mamat qizi	
Iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishi sharoitida xizmatlar sohasini rivojlantirishning hududiy xususiyatlari.....	38
Primova Shaxlo Jumayevna	
Statistik baholash va ekonometrik modellashtirish orqali biznes rivojlanish tendensiyalarini samaradorligini baholash.....	43
Xabibullayev Ibrohim, Saidova Marhabo Xabibullo qizi	
Tijorat banklarida xususiy kapital hisobi va auditini takomillashtirish	52
Qodirova Zilola Maxmud qizi	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'muriyatchiligining ilg'or xorij tajribasi.....	57
Erkayev Nodir Xudayberdiyevich	
O'zbekistonda yashil iqtisodiyotni joriy etish holati va asosiy yo'nalishlari.....	71
Madraximova Zulfiya Nurmatovna, Ishankulova Komila Kurbanovna, Ortiqboeva Aziza Xolmurza qizi, Omonkulova Ro'zigul Akmaljon qizi	
Challenges and opportunities in implementing green economy indicators in uzbekistan's industrial sector under the fourth industrial revolution.....	76
Shodmonov Ruslan Golib ugli, Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich	
Rivojlangan mamlakatlarga ishchi kuchi oqimi va O'zbekiston mehnat bozoridagi o'zgarishlar.....	89
Tilabova Kumush Farhod qizi	
Mamlakatda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	95
Yuldashboyev Azizulloh Bunyodbek o'g'li, Matkarimov Inomjon Baxtiyorovich	
"Ta'lim muassasalarida moliyaviy resurslarni samarali rejalashtirish va boshqarish"	101
Bauyetdinov M.J., Medetbayeva D.T.	
Enhancing utilization and minimization of renewable energy systems in uzbekistan	105
Tojirova Hamida Umedovna	
Tijorat banklari daromadini oshirishda aholining savodxonligi va xulq atvorining roli	114
Shakhlo Davirova	
2020–2024-yillarda o'zbekistondagi iqtisodiy o'sish dinamikasi	120
Akbarov Nodir, Ibodullayev Navro'zbek	
O'zbekistonda xalqaro moliyaviy institutlarning yashil moliyalashtirish jarayonidagi roli va strategik yo'nalishlari	125
Gulmira Axmadjonova Xabibulla qizi	
Sug'urta tizimiga raqamli texnologiyalarning ta'siri	133
Uzaqova Kamola Bexzodovna, Yahyoyev Bahridinxon Bahroil o'g'li	
Improving payment services practices in commercial banks: strategies for efficiency and security.....	138
Mamayusuf Abdusamatov	
Jahon moliya tizimi: asosiy tendensiyalar va rivojlanishning innovasion yo'nalishlari	143
Ataniyazov Jasurbek Xamidovich	
Повышение конкурентоспособности экологического туризма Узбекистана путём развития всесезонных горных туристических центров.....	150
Ахмедходжаев Равшан Темурович	
Xo'jalik yurituvchi subyektlar tashqi iqtisodiy faoliyatida valyuta operatsiyalarini takomillashtirish	157
Safarov Alisher Ibrohim o'g'li	

Oliy ta'lim tizimini miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari asosida baholashning kompleks metodologiyasi.....	163
Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi, Bozorova Muazzam Hamid qizi	
Ko'chmas mulkni boshqarish samaradorligini baholashning uslubiy yondashuvlari	167
Mirdjalilova Dildora Shuxratovna	
Xizmatlar sohasini rivojlantirishda kichik biznesning ahamiyati va uning innovatsion rivojlantirishdagi muhim xususiyatlari	173
Ulasova Oygul Baxtiyorovna	
Результаты долгосрочного прогнозирования и стратегического анализа эффективной организации современного управления жилищным фондом.....	178
Бердиева Дилфуза Ахатовна	
Improving long-term assets accounting and auditing	184
Gulboy Yusupov	
Davlat budjeti va xususiy sektor ishtirokida oliy ta'limni moliyalashtirishning optimal modeli.....	189
Bozorov Alisher Ro'zimurodovich	
Xufyona iqtisodiyotni qisqartirishda soliq islohotlari va raqamli texnologiyalar: O'zbekiston tajribasi va xalqaro yondashuvlar.....	193
Choriev Makhmayokub, Karimov Mamurbek, Xamrayev Olimjon, Urazov Mansur	
Bank aksiyalarining bozordagi narx dinamikasi va unga ta'sir etuvchi omillar	200
Nomozov Samandar Shuxrat o'g'li	
Sanoatda rivojlanish kafolati: moliyaviy boshqaruvni raqamli transformatsiya orqali avtomatlashtirish.....	206
To'qlijev Abdirauf Bahodir o'g'li	
Inson kapitalini rivojlantirishning jamiyat farovonligi, aholi daromadlariga ta'siri.....	214
Bozorova Saxobat Abdujapparovna	
Анализ конкурентной среды: методология, примеры и этапы процесса.....	219
Садикова Раъно Абдуллаевна	
Tijorat banklarida muammoli kreditlarning nazariy asoslari va ular bilan ishlash mexanizmining zaruriyati	225
Salixova G.J	
Iqtisodiyotda energiya xavfsizligiga erishishning xorij tajribasi.....	230
Samandarov Og'abek Alisher o'g'li	
Measuring methodologies of influence of the esg factors	235
Tolipova Feruza Alisherovna	
Совершенствование налогового администрирования в условиях экологически устойчивого развития.....	240
Омонов Отажон Журакулович	
Moliyaviy vositalar asosida erkin iqtisodiy zonalarni rivojlantirish strategiyasini takomillashtirish	249
Quziev Ravshan Ramazanovich	
Методологические аспекты внедрения управленческого учета в университетах Узбекистана.....	253
Каршиева Мохинур Олим кизи	
Budjet tashkilotlarida tovar-moddiy zaxiralar hisobini takomillashtirish (tibbiyot muassasalari misolida)	257
Tulyaganov Abdumalik Abdiraximovich	
Умные города как фактор экономического развития.....	261
Нозима Кахрамоновна Хакбердиева	
Перспективы зеленого фактора экономического роста в Республики Узбекистан.....	266
Исламова Насиба Улугбек кизи, Абдурашидов Отабек Улугбекович, Мамасалиева Мукаддас Ибадуллаевна	
Qurilish korxonalarida sifat menejmentini joriy qilish mexanizmlarini takomillashtirish	270
Ergashev O'tkir, Saidov Mash'al Samadovich	
Xorazm viloyatida eksportni rivojlantirish uchun potensial imkoniyatlar va ularni baholash.....	275
Fozil Xolmurotov	
Maishiy xizmatlar sohasini davlat tomonidan tartibga solishning nazariy jihatlar.....	282
Quliyev Begimqul Melikovich	

O'zbekiston hududlarida chakana kreditlashning o'sishi.....	289
Eshqobulova Charos O'roq qizi	
Empowering uzbekistan's grain enterprises: innovative strategies for sustainable growth and operational efficiency.....	292
Kurbanova Dildora Abdurakhmanovna	
Kapital investitsiyalarga doir axborotlarni xususiy kapital to'g'risidagi hisobotda aks ettirish uslubiyatini takomillashtirish	298
Boronov Bobur Farxodovich, Muxammadiev Zarrux Umarovich	
To'qimachilik korxonalarining yashil iqtisodiyotga o'tishi va yengil sanoat korxonalarini muqobil energiyadan samarali foydalanish yo'llari	303
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna, Jalolova Aziza Jalol qizi	
Research on the effects of interest rate, inflation rate and gross domestic product (GDP) on the level of foreign direct investment (FDI) inflows (evidence from Uzbekistan).....	307
Azimov Shakhzod	
Organik mahsulotlar eksportini rag'batlantirishda maqsadli bozorlarga yo'naltirilgan marketing strategiyalari.....	314
Xidirov Shohrux Bobir o'g'li	
Korxona iqtisodini barqarorligini ta'minlash masalalari.....	319
Abdullayev Maqsud Abdumaxmudovich	
Внедрение инновационных методов управления человеческих ресурсов в строительных компаниях.....	323
Джураева Гузаль Шавкатовна	
Sug'urta zararlarini baholashda sun'iy intellektni qo'llash istiqbollari	328
Shoraximova Zilola Nasirdjonovna	
O'zbekiston Respublikasi mahalliy budjet tizimini moliyalashtirish masalalari	332
Qo'ldoshev Diyor O'rol o'g'li	
Raqamli texnologiyalar asosida raqamli ekotizimlar va ularning biznes-jarayonlarga ta'sirini aniqlashga ilmiy qarashlar tahlili	336
Suvanova Dilnoza Dilmurod qizi	
Innovatsion salohiyatni oshirish asosida qurilish materiallari sanoati korxonalarining boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish	342
Xaydarova E'zoza Shukurullayevna	
Aholi turmush darajasini dinamik kontekstli normallashtirish va moslashuvchan vaznlar usuli orqali baholash	352
Xolto'rayev Islom Ilhomovich, Ollokulova Feruza Mansurovna	
O'zbekiston Respublikasida xufiyona iqtisodiyotini qisqartirish va mamlakat rivojlanishiga uning ta'siri.....	358
Baxtiyorov Sherali Muzaffarovich	
Qayta tiklanuvchi energiya manbalari qurilmalarini aholi tomonidan xarid qilish va kompensatsiya ajratish jarayonlarini raqamlashtirish hamda tizimlar integratsiyasi istiqbollari.....	362
Ochilov Abdujabbor Akramovich	
O'zbekistonda kambag'allikni qisqartirish va aholi farovonligini oshirishda chet el tajribasining afzalliklari.....	369
Raxmatullayeva Shaxnoza Xamidovna, Akbarova Iroda Samatovna	
Qurilishda loyiha boshqaruvi konsepsiyasining mazmuni	375
Pulatov Shaxron Axmedovich	
Loyiha budjeti va uning ijrosini ta'minlash masalalari.....	379
Murodova Mohigul Chori qizi, Xamidov Odil Davurovich	
Qishloq xo'jaligidagi chorvachilik tarmog'ining iqtisodiy faoliyatini o'rta muddatli statistik prognozlarini tuzish (Andijon viloyati misolida).....	390
Iskandarov Davlatbek Xursanbekovich, Urishev Baxtiyor Abdusamatovich, Muydinov Xusniddin Nuriddin o'g'li	
Innovatsion faoliyatning iqtisodiy samaradorligini baholash va rivojlantirish yo'llari.....	397
Qurbonov Tolmasjon Namoz o'g'li, Shodiyev Fazliddin Qalandar o'g'li, Holmirzayeva Gulruh Akbarovna	
Fond bozorida kompaniyaning investitsion jozibadorligini baholash uslubiyoti	403
Yulduz Usmanova	
Jahon bozoriga kirishda elektron bozorlarning ahamiyati	411
Hamroyeva Umda	

Comparative statistical analysis of foreign trade indicators of the Republic of Uzbekistan	415
Abdujalilova Bibisora Bakhodir kizi	
Yaxshi korporativ boshqaruv orqali aksiyadorlik jamiyatlarining kapital qiymatini oshirish: metodologik yondashuv.....	423
Urinov Bobur Nasilloevich	
JAS – barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirishning yapon modeli vositasi	423
Baynazarov Elmurod Erkinovich	
Xususiy banklarning depozit operatsiyalarini mustahkamlash yo'llari	435
Olimov Abror Axadjon o'g'li	
The impact of digital financial technologies on the financial system.....	439
Yahyoyev Bahriddinxon Bahroil o'g'li, Pardayev Olim Mamayunosovich	
Korxona eksport salohiyatini oshirishning "yashil" marketing mexanizmi	443
To'rayev Shohrux Halimovich	
O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirishda turistik oqim mavsumiyligini boshqarish yo'llari	448
Fayazov Muxiddin Sobirovich	
Sanoat korxonalarida qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish bo'yicha xalqaro tendensiyalar	453
Bobobekov Ergash Abdumalikovich	
Ayollar tadbirkorligining tarixi: O'zbekiston va dunyo bo'yicha rivojlanishi.....	459
Burxanova Sabo Tulanovna	
Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlar risklarini pasaytirishni takomillashtirish yo'llari.....	466
Xalilov Umid Ishtemirovich	
Korxona moliyaviy ko'rsatkichlari tahliliga fundamental yondashuv.....	470
Dilshodjon O'rinov, Sanobar Ismoilova	
Iqtisodiy o'zgarishlar davrida korxonalar moliyaviy barqarorligining ta'minlanishi omil va mezonlari	475
Xolbekova Dilobarxon Rasuljon qizi	
Cash accounting as a tool of financial discipline and transparency in the public sector.....	481
Marqaboyev Sardorbek Abdusalomovich, Annayev Abdurasul Abdurashidovich	
Пути совершенствования практике финансирования социального предпринимательства.....	486
И.Ж.Исаков	
O'zbekistonda an'anaviy resurslar va qayta ishlanadigan energiya manbalarini rivojlantirish imkoniyatlaridan unumli foydalanish	490
Normurodov Xusan Eshmaxmatovich, Kaxramanova Sevdal Shamsiddin qizi	
Ijtimoiy salohiyat – hududiy iqtisodiyotni rivojlantirishning boshqaruv obyekti sifatida.....	497
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna, Zoirov G'olibjon Toshtemir o'g'li	
Xorazm oziq-ovqat bozorida mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirishda marketing faoliyatlarini baholash usullari	503
Abdikarimova Zilola Baxramovna	
Переход к зелёной энергетике узбекистана как возможность достижения устойчивого экономического роста.....	508
Бай Жин Хуан (Bai Jin xuan)	
Изучение условий финансирования проектов международными банками развития	513
Жалилова Барнохон Суръатжонова	
O'zbekiston respublikasi budjet jarayonida budjetlarning ochiqqligi va jamoatchilik ishtirokini oshirish.....	517
Shodmonqulov Temurbek Ulug'bek o'g'li	
Chiqib ketayotgan aktivlarni hisobga olish va baholash masalalari	522
Kuziyeva Dinora Bahodirovna	
Asosiy kapitalga investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri.....	528
Qo'shbaqov Aybek Shovqiyevich	
Changes in employee benefits and human resource management in accounting system of the Republic of Uzbekistan	535
Ravshanbekov Lazizbek Tolibjon o'g'li, Toshpulatova Munisabonu	

Iqtisodiyot tarmoqlarida suv iste'molini boshqaruvining raqamlashtirish tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish istiqbollari.....	541
Karimov Anvarjon Muqumjonovich	
Теоретические аспекты налогообложения доходов физических лиц на основе всеобщего декларирования	547
Усманова Мухлиса Сагдуллаевна	
Bank tizimini raqamlashtirish va uning bank barqarorligiga ta'siri.....	555
Sayfullayev Jamshidjon Xabibjanovich	
Kambag'allikni qisqartirish va aholi bandligini ta'minlashda tadbirkorlik faoliyatining o'rni.....	560
Saparov Ismat Chorshanbiyevich	
Innovatsion korxonalarda xarajatlar hisobining zamonaviy usullari	565
Turayev Og'abek Kaxramonovich, Ochilov Shavkat Toshmamatovich	
Дополнительные услуги в индустрии гостеприимства как эффективный инструмент продвижения бренда предприятия	570
А.И. Лесников, Д.В. Мамаева	
Преимущества и вызовы перехода на зелёную экономику.....	580
Умарова Гузал Гайратовна, Лапасова Камола Фарход кизи	
Yashil iqtisodiyot sharoitida hududlarda ishlab chiqarish korxonalarining iqtisodiy samaradorligini oshirish	586
Ibrogimov Sherzodbek Xalimjon o'g'li, Djurayeva MaxliyoXon Xayrullayevna	
Yashil iqtisodiy o'sishni ta'minlashda bevosita soliqlar rolini oshirish masalalari.....	591
Abdullayev Dilmurod Aliyar o'g'li	
The main directions for improving innovative activities in agriculture	598
Aytmuratova Miyrigul Zhalgasovna	
Klaster tizimi orqali O'zbekistonda qishloq xo'jaligining iqtisodiy o'sishi	605
Xaydarov Sardor Komil o'g'li	
Inklyuziv ta'lim: adolatli va teng jamiyat sari.....	610
Muxamedjanova Dilshodxon Muzaffarovna	
Yashil iqtisodiyot: muammo va yechimlar	615
Boymatov Xoliyor Qurbonovich	
Issues of using foreign loans in the development of the transport system in the Republic of Uzbekistan	621
Alimov Ilhomjon Ikromovich	
Проблемы и резервы развития пищевой промышленности в экспортном направлении.....	628
Ўролова Севара Бехзод кизи	
Оценка степени риска инновационной деятельности.....	634
Алиева Эльнара Аметовна	
Yashil innovatsiyalar, ularning turlari va omillari.....	638
Maxkamova Sayyora Shokirovna	
Qishloq xo'jaligida transport tizimidan samarali foydalanishning nazariy asoslari.....	641
Turdiyeva Irodaxon Ismoil qizi	
Soliq ma'murchiligida nazorat funksiyasi va unda kameral soliq tekshiruvi hamda takomillashtirish yo'llari.....	648
Hujamuradov Abrorbek Ro'zimurat o'g'li	
Sanoat korxonalarida xarajatlarni mahsulot tannarxiga taqsimlash metodologiyasini takomillashtirish istiqbollari	653
Safarov Javohir Ismoilovich	
Moliyaviy hisobotlarni shakllantirishda milliy standartlarni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish masalalari	659
G'aniyev Zafar Usanovich	
Ta'lim kreditini moliyalashtirish jamg'armasi faoliyati.....	666
Adilov Zuxriddin Marip o'g'li	
Tibbiyot muassasalarining moliyaviy ta'minoti va resurslardan foydalanish mexanizmlariga ta'sir qiluvchi omillar	670
Elmurodov G'ayratjon Abdumurodovich	
Tourism finance for sustainability: investing in green futures	674
Tashpulatov Sadriddin Sayfulloyevich	

Ta'lim jarayonlarini boshqarishda mobil texnologiyalar	681
Esonova Mohiraxon Sodiqjon qizi, Ovxunov Iqboljon Abdunabiyevich, Sherzodbek Nabiyev Nurmuhammad o'g'li	
Banklarda risklarni nazorat qilishning amaliyoti	686
Jumanazarov Muzaffar Jumanazar o'g'li	
Налоговые реформы в Узбекистане: вызовы, достижения и перспективы	692
Садиков Искандар Гайратович, Буранова Лола Вахобовна	
Turizm xizmatlari samaradorligini baholash usullari va vositalari tahlili	704
Jiyanov Uktam Panjiyevich	
Korxona va tashkilotlarda xodimlarni boshqarish strategiyasi	712
Raxmonova Feruza Musakulovna	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti direktorlarini menejerlik faoliyatiga tayyorlashning ahamiyati	716
Dusmaxamedov Abduljalil Abdusabirovich	
Davlat korxonasini xo'jalik jamiyatiga o'zgartirishning foydali jihatlari	720
Z.D. Sanjarov	
The role and main types of agricultural tourism in Uzbekistan	724
M.Xolmuratova, G.N.Tojiyeva	
Цифровые технологии как драйвер повышения эффективности банковского маркетинга	727
Кахрамонов Хуршиджон Шухрат угли, Маннабова Хулкар Фарход кизи	
Потребительская стоимость товаров в условиях экономики Узбекистана	735
Мусаева Шоира Азимовна	
Valyuta risklarini boshqarishda metching siyosatining ahamiyatini oshirish	739
Yahyayev Ziyodilla Lutfullayevich	
Yangi o'zbekiston iqtisodiyotida xususiy tadbirkorlikning roli va ahamiyati	744
Azimova Shoxista Salohiddinovna	
Improving the methodology for assessing the financial stability of banks	750
Sharipova N.H.	
Инструменты стратегического планирования и прогнозирования в управлении ООО "МТЕ ТЕХНИК": оценка и повышение финансовой стабильности	757
Нишоновна Муниса Одилжон кизи	
Актуальные вопросы налоговой политики	763
Бердыева Угулой Абдурахмоновна	
Ilm-fanni moliyalashtirish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlash jamg'armasi	768
Ramazonov Javohir Bekzod o'g'li	
Jizzax viloyatida ekologik, rekreatsiya turizmlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligini baholash va uni prognozashtirish	773
G'apparov Azim Qayumovich	

JIZZAX VILOYATIDA EKOLOGIK, REKREATSIYA TURIZMLARINI RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGINI BAHOLASH VA UNI PROGNOZLASHTIRISH

G'apparov Azim Qayumovich

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
katta o'qituvchisi, PhD
ORCID 0009-0004-9424-0984

Annotatsiya: Turizm xizmatlari xizmat ko'rsatish jarayonida to'g'ridan to'g'ri xom ashyo materiallarini juda kam miqdorda iste'mol qilgani bilan daromadligi hamda foydaliligi juda yuqoridir. Shu sababli, bugungi kunda mamlakatimizda turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha ko'plab islohotlar amalga oshirilib o'z samarasini ko'rsatib kelmoqda. Ushbu maqolada mamlakatda qaysi sohani rivojlantirmasdan uning rivojlanishiga ko'plab omillar o'z ta'sirini ko'rsatishi, ya'ni natija ma'lum omillar ta'sirida vujudga kelashi tahlili yoritilgan, bir qator iqtisodiy ko'rsatkichlarning prognoz davrlar uchun qiymatlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: funksiya, funksional bog'lanish, turizm, statistika, dasturlar, prognozashtirish, ekologiya, samaradorlik, rentabellik, natijaviylik.

Abstract: Tourism services are distinguished by their high profitability and usefulness, despite the minimal consumption of raw materials directly in the service process. Consequently, numerous reforms are being implemented in our country today to develop the tourism sector, and they are demonstrating their effectiveness. This article analyzes how numerous factors influence the development of any industry in the country, that is, the result arises under the influence of certain factors, and also presents the values of a number of economic indicators for forecast periods.

Key words: function, functional relationship, tourism, statistics, programs, forecasting, ecology, efficiency, profitability, effectiveness.

Аннотация: Туристические услуги отличаются высокой прибыльностью и полезностью, несмотря на минимальное потребление сырья и материалов непосредственно в процессе обслуживания. В связи с этим, в нашей стране сегодня проводится множество реформ по развитию сферы туризма, которые показывают свою эффективность. В данной статье анализируется, как на развитие той или иной отрасли в стране влияют многочисленные факторы, то есть результат возникает под воздействием определенных факторов, а также приводятся значения ряда экономических показателей для прогнозных периодов.

Ключевые слова: функция, функциональная связь, туризм, статистика, программы, прогнозирование, экология, эффективность, рентабельность, результативность.

KIRISH

Mamlakatning iqtisodiy barqarorligini oshirishda bugungi resurslarning cheklanganligi sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalari faoliyatiga alohida e'tibor qaratishga, xizmat ko'rsatish sohalarini barqaror rivojlantirishni talab qilmoqda. Xizmat ko'rsatish sohalarida barcha xizmatlarni ko'rsatish alohida-alohida xususiyatlarga ega. Ushbu sohalar ichida biri-biri bilan bog'lanib, qo'shib ketadigan, majmuali xizmatlarni ko'rsatadigan soha borki, u sohaning rivojlanishi bir vaqtning o'zida mehmonxona xo'jaligidagi xizmatlarini, umumiy ovqatlanish xizmatlarini, transport-kommunikatsiya xizmatlarini, savdo xizmatlarining rivojlanishiga olib keladi va mamlakatdagi xorijiy valyuta aylanmasiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bu soha shubhasiz turizm sohasidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Korrelyatsiya va regressiya tahlili o'zgaruvchilar orasidagi statistik bog'lanishlarni o'rganishga qaratilgan usullardir. Tadqiqotlarda ularning asosiy tamoyillari, korrelyatsiya koeffitsienti yordamida bog'lanish darajasi va yo'nalishini aniqlash, regressiya tenglamasi orqali esa prognozlash imkoniyatlari haqida ma'lumot beriladi. Masalan, N.Zaripovning ishlarida (2015) regressiya modellari yordamida korxonalar daromadi, xarajatlari va foyda ko'rsatkichlari orasidagi bog'lanishni tahlil qilishni tushuntirilgan. Ko'plab adabiyotlar, jumladan, Richard I. Levin va David S. Rubinlarning "Statistics for Management" kitobi, iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'lanishlarni baholashda korrelyatsiya va regressiya tahlilidan foydalanishni o'rgatadi. Bu manbalar savdo hajmi, mehnat unumdorligi, kapital miqdori kabi ko'rsatkichlar va foyda ko'rsatkichlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tahlil qilish imkonini beradi. Ularning asarlarida korrelyatsiya yordamida bog'lanishning kuchini aniqlash, regressiya tenglamasi yordamida esa kelajakdagi ko'rsatkichlarni bashorat qilish usullari yoritilgan. Adabiyotlarda regressiya tahlilining iqtisodiy prognozlashdagi o'rni keng yoritilgan. Korxonaning iqtisodiy rivojlanishini bashorat qilishda regressiya tahlili yordamida kelajakdagi savdo hajmi, foyda, xarajatlari va boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'lanish tahlil qilinadi. Masalan, Damodar N. Gujarati va Dawn C. Porterlarning "Basic Econometrics" asarida turli xil regressiya modellarning samaradorligi, ularning iqtisodiy rivojlanishni bashorat qilishdagi qo'llanilishi batafsil keltirilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida mantiqiy tahlil, ilmiy-abstraksiya, tizimli yondashuv, induksiya va deduksiya, makon va zamon mantiqiy fikrlash kabi usullardan keng foydalanilgan. Tadqiqot Jizzax viloyatining turizm sohasining rivojlanishini bashorat qilish maqsadida korrelyatsiya va regressiya tahlili yordamida asosiy ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'lanishni aniqlash, ma'lumotlarni yig'ish va qayta ishlash, regressiya modeli tuzish, modelning statistik ishonchligini baholash hamda kelajakdagi o'zgarishlarni prognozlash uchun tavsiyalar ishlab chiqish bosqichlarini o'z ichiga oladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Turistik korxonalarda samaradorlik ko'rsatkichlar tizimi quyidagicha tasniflangan(1-jadval).

Turistik korxonalar samaradorlik darajasiga ko'plab ichki hamda tashqi omillar ta'sir etishi inobatga olinib yuqoridagi turistik korxonalar samaradorlik ko'rsatkichini quyidagicha yoyish mumkin.

$$TKS=D/X=(D/KI)*(KI/SF)*(SF/X)$$

Bu yerda turistik xizmatlar samaradorligiga ta'sir etuvchi muhim omillar sifatida quyidagilar olingan.

1. D/KI - har bir so'mlik kiritilgan investitsiya daromadlilik darajasi;
2. (KI)/(SF) – har bir so'mlik foydaga erishish uchun kiritilgan investitsiya miqdori;
3. SF/X - turistik korxona rentabelligi.

1-jadval. Iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlar tizimi.

T/R	Ko'rsatkichlar nomi	Aniqlash yo'llari	izoh
Turistik korxonalar nuqtayi nazaridan:			
1	Turistik korxonalarga kiritilgan investitsiyalar rentabelligi	$TKIR= SF*100/KI$	SF-sof foyda, KI-kiritilgan investitsiya
2	Investitsiyalarning daromadlilik darajasi	$ID=D/KI$	D-daromad KI-kiritilgan investitsiya
3	Turistik korxonalar samaradorligi	$TKS=D/X$	D-daromad X-xarajat
Turdosh korxonalar nuqtayi nazaridan:			
4	Umumovqatlanish korxonalari samaradorligi	$UKS=TT/OX$	TT-turistlardan tushum OX-ovqatlanish xarajatlari
5	Mehmonxonalar samaradorligi	$MS=T/YaX$	T- tushum YaX-yashash xarajatlari
6	Transport xizmatlari samaradorligi	$TXS=T/TX$	T- tushum TX-transport xarajatlari

Ushbu omillar turistik korxonalar samaradorligiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim omillar sifatida qaraldi hamda ularning o'zgarishi korxona samaradorligini ham bir vaqtning o'zida o'zgarishiga olib keladi, ya'ni omillar va natija o'rtasidagi bog'lanish funksional bo'ladi. Ushbu o'zgarishlarning natijaga ta'sirini baholashda hamda omilli tahlilni amalga oshirishda iqtisodiy tahlilda qo'llaniladigan an'anaviy usullardan zanjirli almashtirish usulidan foydalanish tavsiya etildi. Buning uchun har bir ko'rsatkichni ixchamlashtirilgin holda belgilab olamiz. Shu bois quyidagi belgilarni amalga oshirish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Buni Jizzax viloyatida faoliyat yurituvchi "HELLO ZAMIN" MChJ ma'lumotlar asosida ko'rib chiqamiz (2-jadval).

2-jadval. "HELLO ZAMIN" MChJning 2022-hamda 2023-yil iqtisodiy ko'rsatkichlari.

№	Ko'rsatkich nomi	o'lchov birligi	yil 2022	yil 2023	Farqi
1	Daromad	mln. so'm	921.3	1240.2	318.9
2	Kiritilgan investitsiya miqdori	mln. so'm	622.5	742.8	120.3
3	Xarajat	mln. so'm	724.2	821.0	96.8
4	Foyda	mln. so'm	197.1	419,2	222.1
5	Bir so'mlik investitsiyaning daromadlilik darajasi	koeffitsiyent	1.48	1.66	0.18
6	Har 1 so'mlik foydaga erishish uchun kiritilgan investitsiya miqdori	koeffitsiyent	3.16	1.77	-1.39
7	Turistik korxona rentabelligi	koeffitsiyent	0.27	0.51	0.24

Ushbu ko'rsatkichlar asosida "HELLO ZAMIN" MChJning samaradorlik ko'rsatkichiga omillar ta'sirini baholaymiz.

Birinchidan, turistik korxona samaradorlik darajasini o'zgarish dinamikasini ko'rib chiqamiz.

$$\Delta Y = (Z_1^h * Z_2^h * Z_3^h) - (Z_1^r * Z_2^r * Z_3^r) = 1,66 * 1,77 * 0,51 - 1,48 * 3,16 * 0,27 = 0,24$$

Natijadan ko'rishimiz mumkinki korxona samaradorlik darajasi 2023-yilda 2022-yilga nisbatan 0.24 birlikga oshgan.

Ikkinchidan, natijaga omillar ta'sirini quyidagicha hisoblaymiz:

Birinchi omil, turistik korxona samaradorligiga investitsiyaning daromadlilik darajasi ta'siri.

$$\Delta Y_{z1} = (Z_1^h * Z_2^r * Z_3^r) - (Z_1^r * Z_2^r * Z_3^r) = 1,66 * 3,16 * 0,27 - 1,48 * 3,16 * 0,27 = 0,15$$

Ikkinchi omil, natijaga bir so'mlik sof foydaga erishish uchun kiritilgan investitsiya miqdorining ta'siri.

$$\Delta Y_{z2} = (Z_1^h * Z_2^h * Z_3^r) - (Z_1^h * Z_2^r * Z_3^r) = 1,66 * 1,77 * 0,27 - 1,66 * 3,16 * 0,27 = -0,62$$

Uchunchi omil, natijaga korxona rentabelligi darajasi ta'siri.

$$\Delta Y_{z3} = (Z_1^h * Z_2^h * Z_3^h) - (Z_1^h * Z_2^h * Z_3^r) = 1,66 * 1,77 * 0,51 - 1,66 * 1,77 * 0,27 = 0,71$$

Yuqoridagi tahlil natijalaridan ko'rish mumkinki, kiritilgan investitsiyalarning daromadlilik darajasining 0.18 birlikga oshishi natijani 0.15 birlikga, korxona rentabelligining 0.24 birlikga oshishi natijani 0.71 birlikga o'sishiga olib kelgan bo'lsa, bir so'mlik foydaga erishish uchun kiritilgan investitsiya miqdorining 1.39 birlikga kamayishi natijani 0.62 birlikga pasayishiga olib kelgan. Natijada korxona samaradorlik darajasi 2023-yilda 2022-yilga nisbatan 0.24 birlikga o'sgan.

Bugungi kunda turistik xizmat hajmiga funksional bog'liq bo'lgan omillardan ko'ra korrelyatsion bog'liqlikdagi omillar ta'sirini o'rganish, natija va omillar o'rtasidagi bog'liqlikni ma'lum tartibga keltirish muhim masalalardan biri hisoblanadi. Bu tartib regressiya tenglamasida o'z aksini topadi.

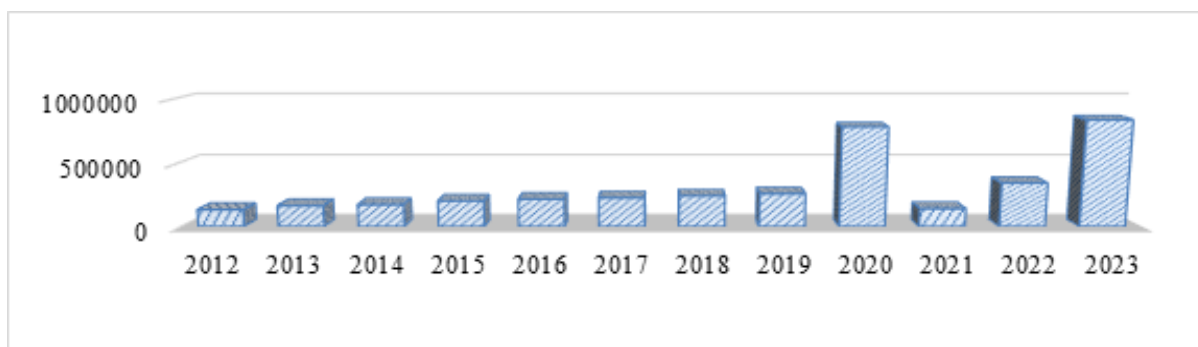
Yuqoridagi fikrlardan kelib chiqib Jizzax viloyatida bajarilgan turistik xizmatlar hajmi va unga ta'sir qiladigan omillar o'rganildi (3.15-jadval).

Ushbu jadvaldagi ma'lumotlar bo'yicha viloyatda turistik xizmatlar hajmi 2021-hamda 2022-yillarda kamayib ketgan. Buning asosiy sababi pandemiya davri bilan bog'liq ekanligi ma'lum (3-jadval).

3-jadval. Jizzax viloyatida turistlarga ko'rsatilgan xizmatlar hajmi va unga ta'sir qiluvchi omillar¹.

Ko'rsatkich nomi	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Turistik xizmat hajmi (mln. so'm)	135535	166801	176049,7	205048	219386	230677,9	245642.2	262969.2	787385.6	143372.1	348107.6	842420.4
Sotilgan yo'llanmalar soni (birlik)	54214	65412	67452	77965	81254	85121	95954	102866	289820	78166	147686	331922
Turistlar soni (kishi)	20601	25184	26576	31108	32453	34048	37800	89300	104334	35179	1254520	1446000
Joylashtirish vositalari soni (dona)	21	25	28	29	31	33	34	42	93	119	170	237
Turoperatorlar soni (dona)	2	2	3	3	3	3	3	5	7	8	10	16
Ziyorat turizmi obyektlari (dona)	9	9	10	11	11	12	12	16	16	20	20	25
Eko-agroturizm obyektlari (dona)	5	5	5	6	7	7	8	20	32	35	45	60
Turistik firmalar soni (dona)	3	4	4	5	6	7	8	8	9	10	12	15
Turistik transportlar (avtobus, mikroavtobuslar) soni (dona)	8	8	9	8	7	8	8	12	12	30	30	35

2012-2023-yillarda turistik xizmatlar hamda unga ta'sir qiluvchi omillarning dinamik o'zgarishini quyidagi diagrammalarda ko'rishimiz mumkin (1-rasm).

1-rasm. Turistik xizmatlar hajmi.

¹ O'zbekistonda turizm. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. Statistik to'plam. Toshkent-2023.

Viloyatda turistik xizmatlar hajmiga juda ko'plab omillar o'z ta'sirini ko'rsatadi, chunki turizm sohasidagi xizmatlarning kelib chiqishi yoki hosil bo'lishi xususiyatlari juda o'zgaruvchanligi bilan boshqa sohalardagi xizmatlardan keskin ravishda ajralib turadi. Biz ushbu xizmatlarni tahlil qilish jarayonida ularga ta'sir qiluvchi sakkizta omilni oldik. Natija va omillar ta'sirini baholash maqsadida natijaning o'zgarishi bilan bog'liq tanlab olingan omillar o'zgarishini baholaymiz. Buning uchun natija hamda natijaga ta'sir etuvchi barcha omillarni dinamik o'zgarishini grafiklarda ko'ramiz (5-rasm).

Diagramma ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki Jizzax viloyatida turistik xizmatlarining o'zgarishi bilan X2 omilining o'zgarish dinamikasi farq qilmoqda ammo X1, X3, X4, X5, X6, X7 hamda X8 omillarning o'zgarish dinamikasi natija o'zgarishiga to'g'ri proporsional harakat qilmoqda.

2-rasm. Natija va omillarning dinamik o'zgarishi.

Buning uchun quyidagi juft koeffitsiyent korrelyatsiya formulasidan² foydalanildi:

$$r = \frac{\overline{YX} - \bar{Y} * \bar{X}}{\sigma_Y * \sigma_X}$$

Bunda $\bar{Y}$, $\bar{X}$ – natijaviy va omillarni ifodalovchi ko'rsatkichlarning o'rtacha miqdorlari;

$\overline{YX}$ – natija bilan omillarni ifodalovchi ko'rsatkichlarning ko'paytmasi;

σ_Y , σ_X – natijaviy va omillarning o'rtacha kvadratik chetlanishi.

Koeffitsiyent korrelyatsiyaning miqdori (-1)dan (+1)gacha oraliqdagi bog'liqlik darajasini aniqlash imkonini beradi. Koeffitsiyentning miqdori quyidagicha bo'lishi mumkin:

1. Koeffitsiyent korrelyatsiyasi (-1) va (+1)ga qancha yaqin bo'lsa natija bilan omillar o'rtasidagi bog'liqlik shuncha zich bo'ladi.

2. Agar $r = 0$ bo'lsa bular o'rtasidagi bog'liqlik yo'q, degan xulosa uchun asos bo'ladi.

3. Agar $0 < r < 1$ bo'lsa ushbu ko'rsatkichlar o'rtasidagi bog'liqlik bevosita to'g'ri bo'lib, bir xil yo'nalishga ega bo'ladi.

4. $-1 < r < 0$ bo'lsa ular o'rtasidagi bog'liqlik teskari ekanligini ko'ramiz.

5. $r = 1$ (-1) bo'lsa ular o'rtasidagi bog'liqlik funksional, degan xulosaga kelish uchun asos bo'ladi.

Ushbu formuladan foydalangan holda GRETL dasturi yordamida o'zaro takrorlanuvchi omillarni aniqlash uchun quyidagicha juft korrelyatsiya koeffitsiyentlari matrisasi tuzildi. Hisoblashlar natijalari quyidagi ko'rsatkichlarni berdi (4-jadval).

2 Statistika: uchebnik. / pod red. S.A.Orexova. – M.: Eksmo, 2010. – s. 172.

4-jadval. Jizzax viloyatida turistik xizmatlar va uning o'zgarishiga ta'sir etuvchi omillarning o'zaro bir-biri bilan juft korrelyatsion bog'liqligi.

Y	X1	X2	X3	X4	
1,0000	0,9955	0,4756	0,5483	0,6176	Y
	1,0000	0,5332	0,6224	0,6872	X1
		1,0000	0,8917	0,8620	X2
			1,0000	0,9808	X3
				1,0000	X4
	X5	X6	X7	X8	
	0,4265	0,5841	0,5445	0,1783	Y
	0,5066	0,6540	0,6170	0,2695	X1
	0,7750	0,8369	0,9220	0,7449	X2
	0,9424	0,9776	0,9857	0,9076	X3
	0,9608	0,9761	0,9791	0,8673	X4
	1,0000	0,9614	0,9236	0,9404	X5
		1,0000	0,9421	0,8897	X6
			1,0000	0,8772	X7
				1,0000	X8

Korrelyatsiya koeffitsiyenti, 2012 -2023-davr uchun.

5% kritik qiymatlar (ikki tomonlama) = 0,7214 uchun $n = 12$

Yuqoridagi bog'liqlik darajalaridan kelib chiqqan holda tahlildan X3, X4, X6 hamda X7 omillarini chiqarib yuboramiz hamda qolgan omillar orqali gretl dasturi yordamida eng kichik kvadratlar usuli orqali tahlilni amalga oshiramiz. Tahlil qilish orqali r kvadrat 0,987489 tengligi aniqlandi. R-kvadrat (R)² mustaqil o'zgaruvchi yoki regressiya modelidagi o'zgaruvchilar bilan izohlanadigan qaram o'zgaruvchiga nisbatan tafovut nisbatlarini ifodalaydigan statistik o'lchov. Korrelyatsiya mustaqil va qaram o'zgaruvchini o'zaro bog'liqligini tushuntirsa, R-kvadrati bitta o'zgaruvchining dispersiyasi ikkinchi o'zgaruvchining farqini qay darajada izohlashini tushuntiradi. Shunday qilib, agar R^2 modelning qiymati 0,50 ni tashkil qilsa, keyin kuzatilgan o'zgarishning taxminan yarmini modelning kiritilishi bilan izohlash mumkin.

Tahlil natijasida natija hamda omillar o'rtasidagi bog'lanishlar bo'yicha yana quyidagi ko'rsatkichlar olindi (5-jadval). Jadval ma'lumotlaridan faqatgina X1 va X8 omillar hamda natija o'rtasida bog'liqlikni hamda boshqa omillar bo'yicha p qiymat 0.1dan yuqoriligini ko'rishimiz mumkin.

5-jadval. Xizmatlar bilan ularga ta'sir etuvchi omillarning bog'lanishi.

No	Ko'rsatkichlar	Koeffitsiyent	t-statistika	p-ko'rsatkich	bog'liqlik darajasi
1	const	-288,997	-0,006892	0,9956	
2	X1	2,79146	38,90	0,0164	**
3	X2	0,00444952	0,3909	0,7627	
4	X5	487,342	0,1091	0,9308	
5	X8	-2800,94	-1,712	0,3366	

*- natija hamda omil o'rtasida bog'liqlik bor.

** - natija hamda omil o'rtasida bog'liqlik o'rtacha.

*** - natija hamda omil o'rtasida bog'liqlik yuqori.

Tahlil jarayonini faqatgina X1 hamda X8 omil orqali davom ettiramiz. X1 va X8 omillarini hisobga olgan holda gretl dasturi yordamida eng kichik kvadratlar usuli orqali tahlilni qayta amalga oshiramiz. Tahlil qilish orqali r kvadrat 0,985488 tengligi aniqlandi hamda quyidagi ko'rsatkichlar olindi (6-jadval).

6-jadval.

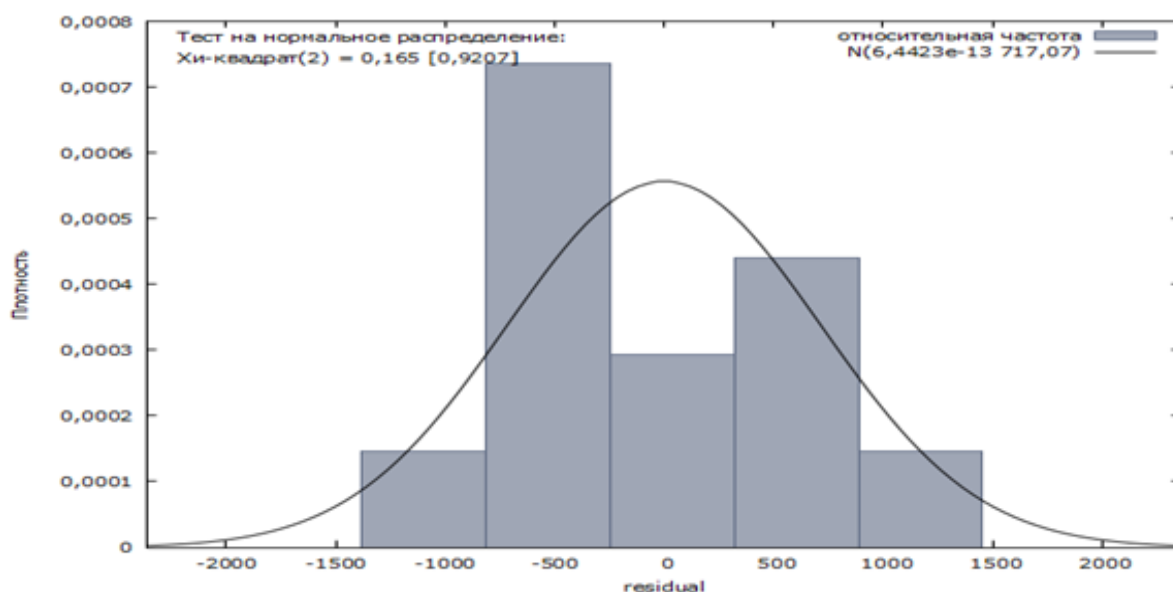
№	Ko'rsatkichlar	Koef-fitsiyent	St.xatolik	t-statistika	p-ko'rsatkich	Bog'liqlik darajasi
1	const	7210,95	2706,02	2,665	0,0258	**
2	X1	2,79848	0,0193698	144,5	<0,0001	***
3	X8	-2621,79	168,442	-15,56	<0,0001	***

*- natija hamda omil o'rtasida bog'liqlik bor.

** - natija hamda omil o'rtasida bog'liqlik o'rtacha.

*** - natija hamda omil o'rtasida bog'liqlik yuqori.

Jadval ma'lumotlaridan ko'rishimiz mumkinki, natija hamda X1 va X8 omillar o'rtasida yuqori bog'liqlik mavjud. Tahlil jarayonida navbatdagi ishimiz natija va omillar o'rtasidagi bog'liqlik normal taqsimotga ega ekanligini tekshiramiz hamda GRETL dasturi yordamida normal taqsimotga tekshiramiz (3-rasm).

3-rasm. Natijaviy ko'rsatkich (Y) va X1 hamda X8 omillar ishtirokidagi me'yorli taqsimot testi.

Grafikdagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki regression tenglamamiz me'yorli taqsimotga ega, chunki xi-kvadrat [-3;3] oralig'iga tegishli. Keyingi bosqichda GRETL dasturi yordami White testidan o'tkazilganda P qiymat 0,351938ga tengligi aniqlandi.

Yuqoridagi o'tkazilgan tahlillar natijasida shuni aytishimiz mumkinki, tuzilayotgan regressiya tenglamasi iqtisodiy jihatdan aniq mazmunga va u quyidagi ko'rinishga ega bo'ladi.

$$Y = 2,79848 \cdot X_1 - 2621,79 \cdot X_8 + 7210,95$$

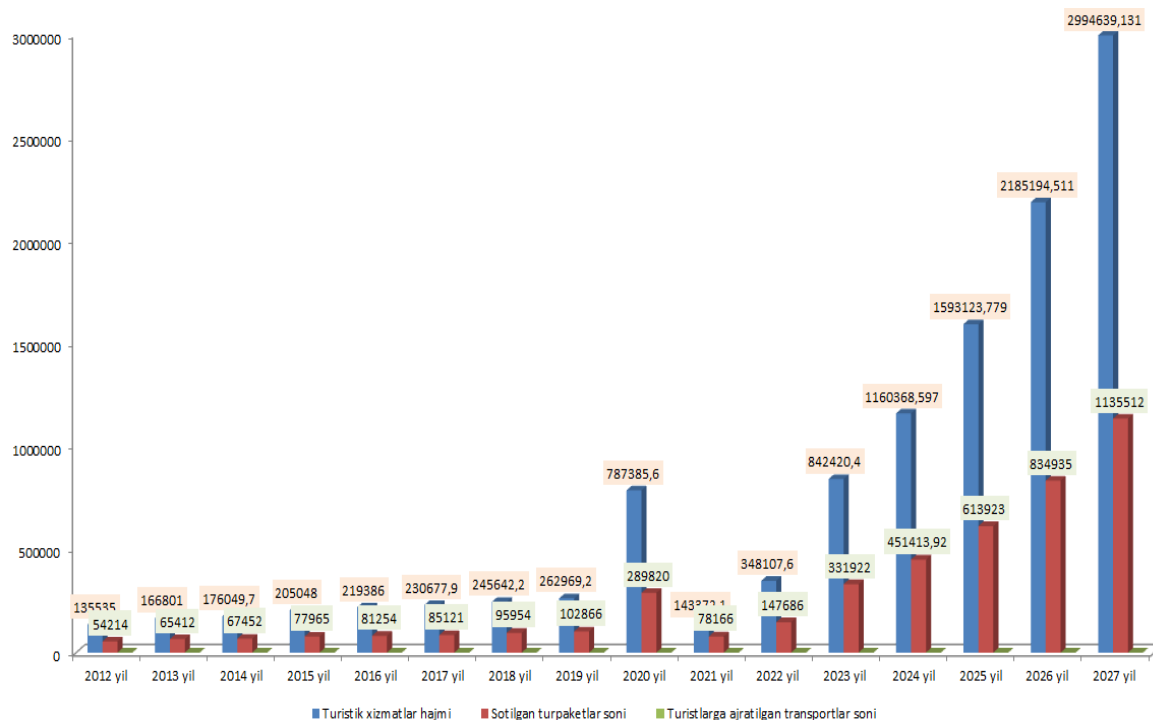
Ushbu ishlab chiqilgan regressiya tenglamasi mamlakatda turistik xizmatlarining keyingi to'rt yillik prognozini ishlab chiqishda foydalaniladi.

Olib borilgan tahlil natijalaridan modelga kiritilgan sotilgan turpaketlar soni (X1) omil o'rganilgan yillar davomida o'rtacha 36% o'sganligi hamda turistik transportlar soni 20%ga o'sganligi aniqlandi.

O'rganilgan 12 yil hamda o'rtacha o'zgarish darajalarini inobatga olgan holda 2024-2027-yillar uchun quyidagi prognoz ko'rsatkichlar ishlab chiqildi (7-jadval).

7-jadval. 2024-2027-yillarda sotilgan turpaketlar soni hamda turistlarga ajratilgan transport vositalarining o'rtacha o'zgarishi natijasida turistik xizmatlar hajmining prognoz ko'rsatkichlari.

№	Ko'rsatkich nomi	2024	2025	2026	2027
1	Sotilgan turpaketlar soni	451414	613923	834935	1135512
2	Turistlarga ajratilgan transportlar soni	42	50	60	73
3	Turistik xizmatlar hajmi	1160369	1593124	2185195	2994639

4-rasm. Jizzax viloyatida sotilgan turpaketlar soni hamda turistlarga ajratilgan transport vositalarining o'rtacha o'zgarishi natijasida turistik xizmatlar hajmining 2027-yilga qadar prognoz ko'rsatkichlari³.

Jizzax viloyatida turistik xizmatlar hajmiga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilish natijasida ishlab chiqilgan turistik xizmatlar hajmining keskin oshganligini guvohi bo'lamiz. 2025-yilda 2023-yilga nisbatan 1,9 marta oshganligini ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Turistlarning tashrifini viloyatlar bo'yicha tahlil qilganimizda Jizzax viloyati 81,82% bilan respublikamizda 5-o'rinni egallaydi. Lekin, bu turizmni viloyatda rivojlantirishda qoniqarli ko'rsatkich emas. Shu nuqtayi nazardan viloyatda turistik tashriflarning sonini oshirishdagi muammolar ekologik, rekreatsiya turizmlari resurslaridan foydalanish bilan bog'liq hisoblanadi. Ikkinchidan, eng muhimi, viloyatdagi turistik resurslarning xalqaro turizm va ichki turizmdagi salohiyati va uchinchidan, yana ham eng muhimi, viloyatdagi aholining turizmni qanday darajalarda tushunishi va qabul qilishi hisoblanadi.

Xulosa sifatida shuni aytishimiz mumkinki, tadqiqot natijalaridan ko'rinib turibdiki, o'rganilayotgan davrda Jizzax viloyatida faoliyat olib borayotgan turistik firmalarning iqtisodiy ko'rsatkichlaridan sotilgan turpaketlar soni hamda turistlarga ajratilgan transport vositalarining o'rtacha o'zgarishi natijasida turistik xizmatlar hajmining 2027-yilga kelib, 3,5 marta oshirish imkonini berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muxammedov M.M., Muxammedova Z.M. va boshqalar. Xizmat ko'rsatish sohasi va turizmni rivojlantirishning nazariy asoslari. // Monografiya. - Samarqand. Zarafshon.
2. Николаенко Д.В. Картографический метод исследования в рекреационной географии. Рекреационная география. Саратов, 2004. с. 25-36.
3. Nazarov Sh. H., va boshq. Hududlarni rivojlantirish strategiyasi. O'quv amaliy qo'llanma, Baqtriya press, Toshkent, 2017. -143 b.
4. Pardayev M.Q. Ekologik turizm asoslari. -Toshkent: Navro'z nashriyoti, 2015.
5. Pardayev M.Q., Musayev X.N. Xizmat ko'rsatish, servis va turizm sohalarini rivojlantirish: muammolar va ularning yechimlari. Toshkent. "Iqtisod-moliya". 2008. -260 b.
6. Tuxliyev I.S., Hayitboyev R., i drugiye, Turizm asoslari Darslik, Tashkent, 2014. -331 b.
7. Tuxliyev I. S va boshqalar. O'zbekiston turistik-rekreatsiya salohiyatini rivojlantirishda mintaqaviy geoaxborot tizimini shakllantirishning metodologik asoslari. Monografiya, Turon nashr, Samarqand, 2021. -270 b.
8. O'zbekistonda turizm. O'zbekiston Respublikasi Statistika qo'mitasi. Statistik to'plam. Toshkent-2023.
9. Statistika: uchebnik. / pod red. S.A.Orexova. - M.: Eksmo, 2010. - s. 172.

3 Muallif ishlanmasi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
